

El concepte de terme

Taula rodona organitzada per la SCATERM (15 de març de 2011)

Amb el convenciment que un debat específic sobre el concepte de *terme* podia ser d'interès per als socis, i per als usuaris i estudiosos de la terminologia en general, la Societat Catalana de Terminologia (SCATERM) va organitzar una taula rodona sobre aquesta qüestió, a partir d'una proposta de Jaume Martí, president de la Societat i professor de la Universitat Pompeu Fabra (UPF). A més de Jaume Martí, la SCATERM va convidar Jordi Bover, com a representant del Centre de Terminologia TERMCAT, on és responsable de l'Àrea de Projectes Terminològics, i M. Teresa Cabré i Castellví, catedràtica de la UPF, pel seu prestigi com a professora i estudiosa de la terminologia en tots els seus vessants, i autora de la teoria comunicativa de la terminologia (TCT).*

El debat prometia ser interessant des d'un punt de vista teòric i científic, però també ho havia de ser des d'un punt de vista pràctic i estratègic. La taula rodona, moderada per Angels Egea, es va promoure, doncs, amb la intenció que les reflexions de la sessió, i altres que poguessin sorgir a partir d'aquesta, permetessin anar definint la posició de la SCATERM en el context de l'Institut d'Estudis Catalans, en tant que n'és una societat filial. En aquest sentit, el debat havia de contribuir a resoldre interrogants com ara: El diccionari normatiu ha d'incloure termes? Quins? Com s'han de definir dins d'un diccionari de llengua general? Qualsevol unitat lèxica és susceptible de ser terme? I encara, els mots nous que apareixen en els mitjans de comunicació per a designar realitats desconegudes són termes?

En la seva intervenció, Jaume Martí deixà clar que partia d'una concepció de terme més aviat res-

trictiva, i començà presentant alguns problemes (exactament parlant de «divergències, indefinicions i ambigüitats») amb què sovint es troba sobre aquell concepte, com ara: l'ambigüitat en l'ús de mot i *terme*; la frontera de la desterminologització —o banalització de la terminologia— i el paper que tenen en aquest fenomen els textos de caràcter divulgatiu; la relació amb la neologia, i els límits amb el lèxic comú. I remarca que, en aquest darrer cas, la frontera es presenta desdibuixada tant en la pràctica terminològica com en els discursos més teòrics. Martí creu que davant d'aquestes qüestions la via que cal seguir és la de buscar les «diferències qualitatives fonamentals que indueixin a un tractament teòric i pràctic específic de la terminologia».

A partir de les consideracions anteriors, Martí va fer la proposta de considerar que la terminologia és el lèxic dels discursos especialitzats —que són elaborats pels especialistes corresponents— i que apareix, també, en els textos especialitzats. És a dir, hi hauria una correlació «especialista - coneixement especialitzat - text especialitzat - terminologia». (En el debat posterior es va discutir el pes i la caracterització atorgats al discurs en aquesta visió, i Martí posà l'exemple de la diferència entre el discurs produït per un ferreter sobre els productes que ven i el discurs d'un enginyer quan fa recerca sobre aquests productes; en el segon cas, s'ha de tenir en compte el paper condicionador del context de recerca, el reconeixement social, etc.) Així, es podria dir que hi ha coneixement especialitzat quan hi ha un discurs també especialitzat (expressat en tesis, manuals universitaris, articles que se sotmeten a un control o a un filtre, entre

d'altres) i un grup social que crea i protegeix aquest discurs. En qualsevol cas, Martí és conscient que situats en aquest punt caldria aclarir —precisar— els conceptes d'*especialista*, de *coneixement especialitzat* i de *llenguatge d'especialitat*, que també presenten indefinicions i ambigüitats quan s'apliquen a casos fronterers; perquè aquests conceptes són, precisament, els que permeten l'estudi de la terminologia en contrast amb el del lèxic comú.

La intervenció de Jordi Bover ens va situar en el punt de vista de qui treballa amb terminologia aplicada, tant en tasques de normalització terminològica com de confecció de diccionaris i vocabularis terminològics, de manera que, per contrast, va presentar un concepte de terme en un sentit més ampli que el de Jaume Martí. Bover parteix de la distinció de tres elements que configuren aquesta concepció àmplia de terme: la denominació (entesa sempre com una unitat lingüística), el concepte (la representació mental, generalment expressada en els diccionaris per la definició) i l'àmbit d'especialitat (un àmbit d'activitat pertanyent a un grup restringit d'usuaris). Aquest darrer element seria la clau per a distingir el terme de la unitat lèxica no especialitzada. És a dir, afegint a dues característiques pròpies del signe lingüístic (concepte i denominació) el tret «usat en una activitat restringida», doncs, es configura un marc en què podem fer aquella distinció (terme i unitat lèxica no especialitzada), i que és molt útil per a les tasques terminogràfiques. De fet, es pot arribar a dir que qualsevol peça lèxica que associem amb un camp temàtic concret és un terme, i és lògic considerar que hi ha un continuïtat entre llenguatge d'especialitat i llengua comuna.

El que és interessant d'aquesta visió és que la combinació d'aquests tres elements presenta algunes peculiaritats que s'han de tenir en compte: hi pot haver més d'un concepte per a una mateixa denominació (que representen termes diferents); un mateix objecte pot donar lloc a diferents conceptes (i també són termes diferents: l'objecte *aigua* té definicions diferents per a un bomber o per a un hidròleg), i, finalment, hi pot haver sinonímia de denominacions, com en el cas de *ratpenat* i *ratapinyada*. En casos com el darrer, el que sembla que és polèmic —tal com es va expressar en el debat— és si s'ha de considerar que tenim dos termes o només un de sol.

En la visió de Bover, que és la del TERMCAT, el concepte constitueix la peça principal de l'entitat *terme*, perquè acostuma a ser la unitat a partir de la qual, en els treballs terminogràfics, es fa la selecció de termes i s'estableixen les denominacions. Es pot dir que el terme, des d'aquesta posició, és l'article terminogràfic (denominació paral·lela a la d'article lexicogràfic).

M. Teresa Cabré parteix d'un plantejament diferent dels anteriors, perquè no es troba en una situació d'haver de tractar la qüestió

des d'un punt de vista terminogràfic, però tampoc des d'un punt de vista ontològic en què calgui resoldre un problema del tipus què és i què no és terme. Es prefereix situar en un marc teòric ampli i flexible en què tot són unitats lèxiques de capacitat referencial, i en què el terme és un valor que aquestes unitats lèxiques adquireixen en el discurs. Així mateix, pensa que no ens podem basar només en l'ús especialitzat per a dir que una unitat és un terme. En el plantejament de Cabré la categoria terme ha de complir uns requisits en tres plans diferents: en el pla cognitiu (representa un coneixement precís), en el pla lingüístic (correspon a una unitat lèxica) i en el pla comunicatiu o discursiu (s'utilitza en *escenaris* determinats). Així, no ens cal haver de distingir necessàriament i a priori entre terme i unitat lèxica no especialitzada, sinó que les unitats lèxiques es poden actualitzar com a unitats especialitzades o no especialitzades. Des d'aquesta posició, els termes no són unitats separades de les altres unitats del lèxic, sinó unitats del lèxic que adquireixen un significat precís —s'activa el caràcter de *terme*— en unes condicions pragmàtiques i de discurs determinades.

Aquest pensament ens allibera de la necessitat d'haver de buscar una frontera clara entre especialitzat i no especialitzat. Segons Cabré, aquesta necessitat ens arriba per la influència del discurs científic clàssic, que és un model prototípic de discurs especialitzat; i presenta problemes quan el discurs especialitzat prové d'àmbits menys científics o poc tècnics (les ciències humanes, les socials, etc.), en què costa més de delimitar.

Partint d'aquesta darrera posició, i en relació amb les altres dues, podem concloure que el raonament teòric, que busca explicar-se els fenòmens i avançar en el coneixement, i la pràctica, que ha de prendre decisions funcionals i operatives, poden confluïr o no fer-ho. I aquest exercici també pot ser diferent segons que siguem receptors de terminologia o en siguem productors.

Finalment, el que s'infereix del debat és que el concepte de *terme* es pot abordar amb l'intent d'establir uns límits entre el lèxic comú i el llenguatge d'especialitat; però també ens hi podem acostar des d'una perspectiva més ontològica, quan volem saber què és un terme o què entenem per terme. Així mateix, aquestes dues posicions estan condicionades pel punt de vista científic, en la construcció de propostes teòriques i en el treball descriptiu, i pel punt de vista aplicat, en el treball terminogràfic. En qualsevol cas, és clar que es tracta d'una qüestió que els terminòlegs i els especialistes ens hem de plantejar, i a partir de la qual podem arribar a conclusions diverses, no tant en el sentit d'oposades, sinó de complementàries.

AGUSTÍ ESPALLARGAS
SCATERM

* Agraïco als intervinents les seves observacions, que han contribuït a fer que les explicacions dels seus punts de vista en aquest escrit siguin més precises i entenedores.